

MÚLTUNK EMLÉKEI ROVAT

150 ÉVES AZ EGYSÉGES TÜZKÁRSTATISZTIKA

Horváth Gyula – Tamás Gábor

A biztosítás a 19. század második felében hazánkban is jelentős iparágá vált, ugyanakkor az 1867-ben Keleti Károly vezetésével – a Földművelés, Ipar és Kereskedelemügyi Minisztérium osztályaként – létrejövő Magyar Királyi Statisztikai Hivatal még évtizedekig nem tett közzé a biztosításra vonatkozó hivatalos adatokat. A hiátust korán felismerték a kortársak, az 1860-as években több biztosítási szakember és statisztikus szorgalmazta a biztosításra vonatkozó adatok módszeres gyűjtését és közzétételét. 1862-ben Weninger Vince foglalta össze a biztosításügy történetét és statisztikáját a Statisztikai Közlemények lapjain. Már bevezetőjében kiemelte, hogy rendkívül nehéz olyan tárgyról statisztikai értekezést írni, amelynek adatai nem állnak rendelkezésünkre.¹ Ugyanő két évvel később a tűzkárbiztosítókat biztatta a kárstatisztikai adatok gyűjtésére, feldolgozására és kockázatalapú díjszámítás bevezetésére.² Míg Weninger elsősorban a biztosítóintézetek, addig Konek Sándor matematikus, akadémikus a statisztikusok figyelmét szerette volna felhívni a biztosításügy fontosságára. Az 1869-ben tartott Berliini Nemzetközi Statisztikai Kongresszus eredményeire hivatkozva érvelt a biztosításügy statisztikai gyűjtésének beindítása mellett. Bemutatta, hogy ez a munka még Nyugat-Európában is gyerekcipőben jár, és részletesen ismertette a gyűjtendő adatok körét.³

Weninger és Koneket a biztosítás mint tevékenység foglalkoztatta, ezért a kárstatisztikákra és rajtuk keresztül a kockázati viszonyok megismerésének fontosságára hívták fel a figyelmet. Hunfalvy Jánost és még néhány statisztikai író a biztosítás mint iparág érdekelte. Ők azt próbálták kimutatni, hogy mely biztosítási ágat hány társaság, milyen vállalati formában, mekkora tőkével és milyen volumenben művel.⁴

Az 1870-es években mind a két megközelítési irányban történt előrelépés. Hivatalos üzleti statisztikák ugyan nem jelentek meg, de 1873-tól a Mihók Sándor-féle Magyar Compass a legalapvetőbb mérlegadatokat elkezdte közölni a biztosítótársaságok zárszámadásai alapján. Szektorszintű összesítések ugyanakkor nem készültek. Ezt nem csak a társaságonként eltérő adattartalom nehezítette, nagyobb problémát jelentett, hogy minden társaság a teljes működési területére vonatkozóan adta le az adatait. Ez a megközelítés a birodalomszerte működő hazai vállalatok esetében torzított, a trieszti, bécsi cégek és még inkább a birodalmon kívüli biztosítók esetében pedig teljesen értelmezhetetlen adatokat eredményezett. Az Első Magyar például rögtön az indulásakor vezérügynökséget nyitott Bécsben, Prágában és Triesztben, a Generali és az Adriai bevételének pedig az 1860-as években az 1/5-e sem származott Magyarországról. Ezen módszertani nehézségek miatt az iparág adatsorait csupán 1895-től kezdte közölni a Statisztikai Hivatal.

A Weninger és Konek által hiányolt kárstatisztika azonban – ha csak részlegesen és biztosítási szempontból korlátozottan használható adatkörrel is, de – már egy negyedszázaddal előbb bekerült a Statisztikai Hivatal által gyűjtött adatok körébe. A népesedésszatisztika a kezdetektől

tartalmazta a halálozást, sőt bizonyos elhalálozási okokat is. A mezőgazdasági statisztika közölte az elemi – általában tűz vagy jégverés – vagy egyéb csapások, mint betegségek vagy kártevők miatt kiveszett vetés területét. Ezek a statisztikák ugyanakkor meg sem kíséreltek összefüggést keresni a káresemények és az azokra vonatkozó biztosítások között. A haláleseti életbiztosításokra vagy a jégkárbiztosításokra vonatkozó kérdések soha nem kerültek be ezekbe az adatgyűjtésekbe. Az első és egyetlen adatgyűjtés, ahol ez megtörtént, a tűzkárstatisztika volt.

A hazai egységes tűzkárstatisztika kezdetét a téma két legfontosabb forrása egyaránt 1870-re datálja, bár arra is találunk utalást, hogy már korábban is kellett a törvényhatóságoknak időszakonként jelentést tenniük.⁵ 1870 nyarán Keleti Károly a földművelésügyi miniszterhez intézett jelentésében a tűzstatisztikát a legfontosabb megoldandó kérdések közé sorolta, és annak egységesítésére tett javaslatot. Ennek alapján jelent meg a tűzkárjelentés új rendjéről szóló belügyminiszteri rendelet 1870. augusztus 24-én, amely ezután két évtizedig érvényben maradt.

Tűzkárjelentést tüzesetenként, a tüzeset megtörténte után haladéktalanul kellett egy előljáró és a jegyző aláírásával küldeni a főszolgabíróhoz, aki az alispánhoz, ő pedig a belügyminiszterhez továbbította. A szabad királyi és a törvényhatósági joggal rendelkező városok a jelentést közvetlenül a belügyminisztériumba küldték. A jelentés 6 csoportban összesen 30 kérdést tartalmazott, köztük néhány olyat is, amelyet eleve lehetetlen volt közvetlenül a tüzeset után megválaszolni.⁶ A tűzvézsel keletkezésére 3 kérdés; a terjedést segítő vagy gátló körülményekre 2 kérdés, az okozott kárra 6 kérdés vonatkozott. Tűzkár elleni biztosítások csoportcím alatt 6 kérdés tudakolta a tűzvédelem eszközeit, de itt kapott helyet az a kérdés is, hogy van-e kölcsönös tűzbiztosító a településen, és annak milyenek az alapszabályai. A kártérítési intézkedések és eredményeik csoportcím alatt következett 7 db, a biztosításra vonatkozó kérdés:

18. A megégett épületek és egyéb tárgyak közül mi volt biztosítva, és mely összegig?

19. Melyik biztosítótársaságnál?

20. Hány és melyik biztosítótársaság tart helyben ügynököt?

21. Milyen eljárást tanúsított minden egyes biztosítótársulat kárvallott biztosítottjaival szemben?

22. Milyenek voltak a károsultak rögtöni felsegélésére és megvigasztalására hozott intézkedések? Kik voltak az elsők, s kik tettek aránylag legtöbbet?

23. A kár enyhítésére az állam pénztárából vagy magánkönyörületességből mily segély nyújtatott a károsultaknak?

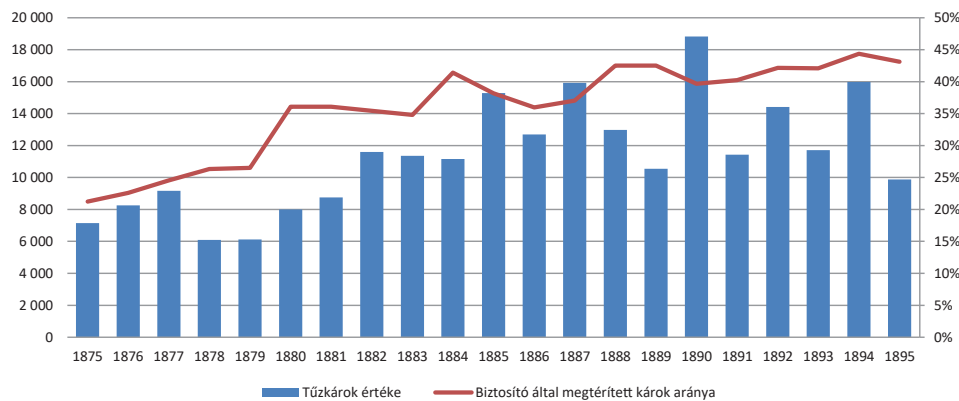
24. A biztosítótársulatok vagy a községi kölcsönös biztosító pénztárából az elégett tárgyak fejében fizetett kártérítés mily összegre rúg?

Ez utóbbi kérdésre adandó válasz helye minden esetben üresen maradt, mert azt rögtön megválaszolni nem lehetett. A Statisztikai Hivatal utólag minden esetben érdeklődött a községeknel és törvényhatóságoknál, de ez nem vezetett megbízható adatokhoz, ugyanis ezek a kártérítéseket nem jegyezték fel. A jelentést további 5, a tüzeset alkalmával felmerült egyéb feljegyzésre méltó körülményekre vonatkozó kérdés zárta.⁷

A Tűzkárjelentésen kívül évente egyszer Tűzkárkimutatást is kellett a hatóságoknak küldeniük. Ebben egyrészt a jelentésekben tüzesetenként már közölt adatok szerepeltek összesítve, másrészt a tűzkar elleni intézkedések és eszközök. Utóbbiak statisztikai relevanciáját erősen csökkentette, hogy a kimutatásban csak azok a települések szerepeltek, amelyeket az adott évben tűzkar ért.

A jelentések teljeskörűségével kapcsolatban rendszeresen merültek fel kétségek. Ezek megalapozottságát mutatta, hogy miután 1882-től a biztosítók is kötelesek voltak évente az előző évről részletes tűzkártérítési kimutatást készíteni, rögtön az első évben több mint kétezer olyan tüzesetre derült fény, amelyet a helyi hatóságok nem jelentettek. Ez a lejelentett esetek közel harmadát tette ki.

Tűzkárok és megtérülésük a Magyar Királyság területén 1875-1895
(ezer Forint; %)



Forrás: Magyar statisztikai évkönyvek, 1875-1895

A tűzkarstatisztika következő nagy változására 1895-től került sor. A korábbi rendszerrel kapcsolatban elsősorban az ellenőrizhetőség, a részletesség, bizonyos válaszok értelmezhetlensége merült fel, mint kritika, de az alapvető problémát az jelentette, hogy a jelentés alapegysége a tüzeset volt, amelyben azonban gyakran több ember és több ingatlan is sérült. A reform eredményeképpen külön gyűjtőlajstrom került bevezetésre a tűzvészre és külön számlálólap az egyes károsultakra, illetve károsult épületekre. A némileg módosított tartalmú tüzesetenkénti tűzkarjelentés szólt az általános körülményekről, a számlálólap pedig károsultanként tartalmazta az elégett tárgyakat külön jelölve, ha azok biztosítva voltak. Külön kérdések vonatkoztak arra, hogy az ingatlanok, illetve az ingóságok mely társaságnál vagy társaságoknál voltak biztosítva. A tűzvész elleni intézkedésekről, eszközökről és új építkezésekről évente egyszer kellett egy kérdőívet kitölteni.⁸

Az új rendszer ellenére a biztosítók jelentéseiből továbbra is sok, általuk kifizetett, de a községek által nem jelentett tüzeset derült ki, ezért 1897-től egy újabb kontrollforrást vezetett be a hivatal.

Miután a biztosítók a kártérítést csak ún. ártatlansági bizonyítvány bemutatása után fizették ki, ennek kiállítására pedig a rendőrkapitányságok és a főszolgabírói hivatal voltak jogosultak, ezeket kötelezték, hogy a kiállított és a megtagadott ártatlansági bizonyítványok nyilvántartását is küldjék be havonta.⁹ Ugyanekkortól megváltozott a biztosítóintézetek havi rendszerességű jelentése is: ezután károsultanként kellett egy statisztikai lapon megadni az ingó és az ingatlan kártérítést. Évente egyszer pedig az előző évben történt és március 31-ig ki nem fizetett függő károkat kellett jelenteni.¹⁰ Ez a rendszer aztán – noha időről időre újabb módszertani problémák merültek fel vele kapcsolatban – a második világháborúig már nem változott meg érdemben.

A mai kor szakembereit érdekelheti, hogy milyen eseteket gyűjtöttek, mi számított tűzkar-nak? Ezekre a Statisztikai Hivatal állásfoglalásokban adott útmutatást. Elvileg minden esetet jelenteni kellett függetlenül a kárösszegetől és a biztosítottságtól. A gyakorlatban ugyanakkor a bagatell károk gyűjtése kikényszeríthetetlennek bizonyult. A tűzkar definíciójába 1895-től az égés mellett a villámcsapás, világítógáz-robbanás és a kárpitok, ruhaneműk kiegészítése is beletartozott. Alapvetően gazdasági és nem fizikai alapú megközelítést alkalmazott a hivatal. A nem lánggal égő, de nagy gazdasági értékű eseteket jelenteni kellett, a fordítottját viszont nem, így például a kéménytűz, trágyadomb-, szalmabálatűz nem került a statisztikába.¹¹

HIVATKOZÁSOK

¹Weninger 1862.

²Weninger 1864.

³Konek 1869.

⁴Hunfalvy 1863: 58–60; Czilhert 1873: 191–193.

⁵Tűzkárok 1895. és 1896. évben. 3–18; Hajdrik 1932.

⁶Hajdrik 1932: 265.

⁷Tűzkárok 1898: 3–4.

⁸Tűzkárok 1898: 7–9.

⁹Tűzkárok 1898: 15–16.

¹⁰Tűzkárok 1898: 17–18.

¹¹Hajdrik 1932: 268–269.

IRODALOMJEGYZÉK

Tűzkárok 1895. és 1896. évben. Magyar Statisztikai Közlemények. Új Folyam XIX. kötet. Budapest 1898.

Hajdrik Sándor 1932: A tűzkarstatisztika reformja. Magyar Biztosítási Évkönyv 24. szám (1932/33) pp. 262–272.

Weninger Vince 1862: A biztosítás ügye Magyarországon. In. Statisztikai Közlemények 3. kötet pp. 249–256.

Weninger Vince 1864: A statisztika fontossága a tűzkar ellen biztosító társaságoknál. In. Statisztikai Közlemények 6. kötet pp. 71–89.

Konek Sándor 1869: Köz- és magánjótékonyosság jelesen önszegélyezés és biztosítási ügy. Pest.

Hunfalvy 1863: Magyarország viszonyainak statisztikai vázlata. In. Statisztikai közlemények 5. kötet pp. 3–88.

Czilhert Károly 1873: Pozsony megye helyrajzi és statisztikai leírása. Pest.